

Relativpronomen och utbrytningskonstruktioner i olika språk

Richard Harka Sill

Version 1.5, 2025-05-22

Innehållsförteckning

<i>Inledning</i>	3
<i>Översättning</i>	4
<i>Utbrytningar</i>	5
<i>Svenska</i>	5
<i>Tyska</i>	6
<i>Engelska</i>	6
<i>Franska</i>	7
<i>Relativpronomen</i>	7
<i>Den Tyska "dass"-satsen</i>	8
<i>Diskussion</i>	10
<i>Källförteckning</i>	11

Inledning

Ibland kan man inte alls lita på sin språkkänsla, särskilt om det handlar om ett främmande språk. Engdahl säger att: "Språkkänslan uppstår spontant vid inläringen av det första språket – eller språken om barnet växer upp i ett flerspråkigt hem" (2009, 97). Att lära sig ett till språk senare i livet betyder alltså att denna språkkänslan till och med kommer i vägen eftersom den är färgad av modersmålet eller modersmålen och kan inte alltid överföras till det nya språket.

När jag var på semester i Teneriffa i slutet av 2023 hittade jag boken "Mittlandet" av Johanna Mo (2022) i bokbytarhyllan på mitt hotell. En mening från den här boken utmanade min språkkänsla och höll mig igång i flera veckor:

Mening 1

Fast det var ju för sin otillgänglighet som platsen hade valts.

— (Mo 2022, 69)

Sammanhanget för den här meningen är att en avlägsen brottsplats upptäcks under en utredning.

Min förvirring beror på min tyska språkkänsla. I synnerhet är det det relativa pronomenet som är kontraintuitivt för mig. När jag läste den meningen fick jag en brinnande fråga: varför inte "att" istället för "som"?

Fast det var ju för sin otillgänglighet *att platsen hade valts.

Alla personer som har svenska som modersmål jag har tillfrågat säger att man inte kan säga såhär. Varför känns det fel för mig att använda "som"? Medan det inte är särskilt intressant ur ett svenskt språkligt perspektiv att min tyska språkkänsla spelar mig ett spratt, är mina sammanfattade resultat i ämnet dock intressant ur en jämförande lingvistisk synvinkel.

Uppenbarligen har min förvirring att göra med utbrytningsmeningar i en bredare bemärkelse, men också med nyanser i användning av relativpronomen och "dass"-satser i tyskan.

Översättning

Hur översätter man [Mening 1](#) till tyska? Det finns faktiskt flera sätt att översätta meningen, både med och utan utbrytning.

Översättning 1

Der Standort wurde aber gerade wegen seiner Unzugänglichkeit gewählt.

(Fast platsen hade valts för sin otillgänglighet.)

— ([DeepL 2025](#)), utan utbrytning

[Översättning 1](#) är resultatet när man översätter meningen med DeepL. Utbrytningen undviks helt och hållet och det är därför att denna översättning inte är av något vidare intresse.

Om man vill använda sig av en utbrytningskonstruktion i Tyskan, finns det två olika alternativ:

Översättning 2

Aber es war wegen seiner Unzugänglichkeit, dass der Ort ausgewählt worden war.

(Fast det var för sin otillgänglighet *[att] platsen hade valts.)

— ([DuckDuckGo 2025](#)), "dass"-sats

Figur 1. Google Translator wrapper

[Översättning 2](#) är precis vad min tyska språkkänsla säger och Google Translator som wrapper widget översätter meningen såhär, se även [Google Translator wrapper](#). Den Tyska "dass"-satsen går in på detta mer i detalj.

Översättning 3

Aber es war seine Unzugänglichkeit, wegen derer der Ort ausgewählt worden war.

(Fast det var sin otillgänglighet *[för som + genitiv] platsen hade valts.)

— relativsats

Jag kom på [Översättning 3](#) efter lite funderande. "Wegen derer" är en genitiv-form av pronomen "der/die" som inte används ofta, men det funkar (Linguee 2025). Det är särskilt intressant att motsvarigheten av det svenska "för" flyttar till relativsatsen i tyskan. Läs mer om detta i [Relativpronomen](#).

Utbrytningar

Svenska

Här är några exempel på utbrytningskonstruktioner på svenska:

Svenska utbrytningsexempel

Det var hans bror som skulle komma. (1)

Det är framför allt flitig (som) han är.

Det är springa fort (som) han kan.

Vad var det (som) du gjorde i Paris? (2)

— (Teleman et al. 1999, 514 och 517)

Utbrytningskonstruktioner har fem delar (Teleman et al. 1999, 514):

1. Ett expletivt "Det"
2. Matrissats
3. Utbrutet led i matrissatsen
4. Relativ bisats (också kallas för komplement)
5. Underförstått led i den relativa bisatsen med det utbrutet led som korrelerat

I mening (1) i [Svenska utbrytningsexempel](#) är matrissatsen "Det var hans bror", det utbrutna ledet "hans bror", komplement är "som skulle komma" och slutligen det underförstådda ledet "-", kopplat till "hans bror" av "som".

Ur det pragmatiska perspektivet innehåller en utbrytningskonstruktion en så kallat

presupposition - ett påstående som förutsätts vara sant. Till exempel, mening (1) presupponerar att "någon skulle komma" medan den kvesitiva meningen (2) presupponerar att "du gjorde någonting i Paris" (Teleman et al. 1999, 517).

Däremot placeras det utbrutna ledet i fokus - dess information framhävs genom att det markeras. Detta kan ha olika anledningar. Den är särskilt viktig information, ny information (Salmanova, S. 2024, 49) eller oväntad information (Tönnis & Tonhauser 2022, 661) i den nuvarande diskursen, eller förklarar, ibland korrigerar något som inte riktigt eller inte alls har förståtts (Brandtler, J. 2017). I skriftspråk kan konstruktionen tydliggöra den saknade betoningen (Språktidningen 2022).

Tyska

I vanliga fall är utbrytningar i svenskan mycket lika dem som finns i tyskan:

Tyska utbrytningsexempel

Es war Lilly, die vor Bennis Fahrrad geparkt hat.

(Det var Lilly som parkerade framför Bennis cykel.)

Es war Peter, mit dem Lena geflirtet hat.

(Det var Peter som Lena flörtade med.)

Es ist wegen seiner Grausamkeit, dass ich ihn nicht mag. (3)

(Det är för sin grymhet som jag inte tycker om honom.)

— (Tönnis & Tonhauser 2022, 662 och 678) och ([Tatoeba 2022](#))

Mening (3) i [Tyska utbrytningsexempel](#) är strukturellt identisk med [Översättning 2](#). Detta är ett atypsikt fall eftersom en dass-sats används som komplementet, något som inte finns i svenskan. Se även [Den Tyska "dass"-satsen](#).

Engelska

Det finns ett anmärkningsvärt stort antal underkategorier för utbrytningskonstruktioner på engelska:

Engelska utbrytningsexempel

It was John we saw. (It-cleft)

What he wants to explain is the use of clefts (Wh-cleft, omvänd).

There's the use of clefts he wants to explain. (There-cleft).

If he wants to explain clefts it's because he is ambitious.(If-because-cleft). All you need is love. (All-cleft)

It's that I use Pepsodent now. (Inferential cleft).

— (Lambrecht 2001, 3, 28-30, 33-34)

De flesta fungerar lika som de svenska exempel, jämför särskilt med definition (3) i Lambrecht (2001, 4) som matchar den ovanstående beskrivning av utbrytningskonstruktioner (Teleman et al. 1999) mycket nära:

"A CLEFT CONSTRUCTION (CC) is a complex sentence structure consisting of a matrix clause headed by a copula and a relative or relative-like clause whose relativized argument is coindexed with the predicative argument of the copula. Taken together, the matrix and the relative express a logically simple proposition, which can also be expressed in the form of a single clause without a change in truth conditions."

All-clefts och inferential clefts är undantag, de lever inte upp till denna definition (Lambrecht 2001, 30 och 33).

Franska

Förutom normala utbrytningar som fungerar på samma sätt som i de andra språken som presenteras, har franskan en rigid grammatisk inbäddning av utbrytningar i vissa frågesatser:

Reguljära franska utbrytningsfrågor

Qui est-ce-qui achète un journal au kiosque?

(Vem köper en tidning i tidningskiosken?)

Qu'est-ce-que Marie achète au kiosque?

(Vad köper Marie i kiosken?)

Où est-ce-que Marie achète un journal?

(Var köper Marie en tidning?)

— (Destruel, E. 2013, 159)

Relativpronomen

När det gäller relativa pronomen finns det några skillnader mellan svenska och tyska.

Medan svenskan har "som", "vilken" och "vars", har tyskan "de+", "welche+" och "wer/was"

(Tyskspråkiga Wikipedia 2025). "som" och "de+" och "vilken" och "welche+" används ungefär på samma sätt och i de flesta fall. "wer/was" är å andra sidan inte en motsvarighet till "vars" - "vars" översätts som "deren" eller "dessen" som är former av "de+". "wer/was" är interrogativa pronomen som får också användas som relativa pronomen:

Tyska interrogativa och relativa pronomen

Du weißt, wer morgen kommt.

(Du vet vem som kommer imorgon.)

Ich ahne, was hier so komisch riecht.

Jag har en aning om vad som luktar så konstigt här.

Medan tyskan tillåter användning av interrogativa pronomen som relativa behöver svenskan använda båda två. Med andra ord, "wer/was" sammanfattar två grammatiska funktioner som kodas av "vem/vad" + "som" i svenskan.

Det finns också en skillnad när man jämför [Mening 1](#) med [Översättning 3](#):

Fast det var ju för sin otillgänglighet som platsen hade valts.

Aber es war seine Unzugänglichkeit, wegen derer der Ort ausgewählt worden war.

Det verkar finnas en grammatisk bindning mellan prepositionen "för" och det utbrutna leDET "sin otillgänglighet" i svenskan medan en sådan bindning finns mellan prepositionen och relativpronomen inom komplementet i tyskan.

Den Tyska "dass"-satsen

Tyska "dass"-satser är bisatser som inleds av "dass" som är en preposition som motsvarar en bisatsinledande "att" i svenskan (Talkpal AI 2025).

Olesen (2024) avgör fyra kategorier för tyska "dass"-satser:

1. Verb som uttrycker åsikter, uppfattningar, känslor, kunskaper eller avsikter,
2. Rapporterat tal efter huvudsatser med vissa verb (hören/att höra, erzählen/att berätta, sagen/att säga osv.),
3. Opersonliga fraser med "es" och vissa adjektiv (wichtig/viktig, möglich/möjlig, schön/skön osv.),
4. Vissa substantiv (der Glaube/tron, der Wunsch/önskan, die Vermutung/förmodan osv.).

Tyska "dass"-satser

Viele Leute denken, dass Deutsch eine schwierige Sprache ist.

(Många tycker att tyska är ett svårt språk.)

Eine Kollegin hat mir erzählt, dass sie im letzten Jahr in Italien war.

(En kollega berättade för mig att hon var i Italien förra året.)

Es freut mich, dass ich den Sommer in Griechenland verbringen werde.

(Jag är glad över att jag kommer att tillbringa sommaren i Grekland.)

Ich bin der Meinung, dass Griechenland ein wunderschönes Land ist.

(Jag tycker att Grekland är ett vackert land.)

— (Olesen 2024)

Men vad har "dass"-satser att göra med utbrytningskonstruktioner?

Det är inte helt klart varifrån "dass"-satser ursprungligen kommer i tyskan. Eckardt (2022) argumenterar för två alternativa utvecklingar: å ena sidan från paratax till hypotax, dvs. en sekvens av huvudsatser av ett visst format som med tiden har utvecklats till en huvudsats-bisats-konstellation:

"dass" - paratax till hypotax

[Ich verstehe das.] [Er wird kommen.] blir [Ich verstehe, [dass er kommen wird.]]

([Jag förstår det.] [Han kommer att komma.] blir [Jag förstår [att han kommer att komma.]])

— (Eckardt 2022, 3)

Å andra sidan en utveckling från relativa satser till "dass"-satser:

"dass" - relativsats till "dass"-sats

"Maria sagt (thaz) thaz Christ uns rettet." blir "Maria sagt thaz Christ uns rettet."

("Maria säger det, *som Christus räddar oss." blir "Maria säger att Christus räddar oss.")

— (Eckardt 2022, 6 och 12)

Det är möjligt att "dass"-satser är relaterade till relativsatser, vilket skulle kunna förklara de ovanliga men fungerande exempelmeningarna.

I Blühdorn (2013, 172) finns de följande exempelm meningar:

"dass" - relativsats till "dass"-sats

Es war als wir nach Hause kamen, dass die Tür aufgebrochen war. (1)+ (*Det var när vi kom hem som dörren var uppbruten.*) *Es ist da hier sowieso nichts mehr zu tun ist, dass Sie gerne schon nach Hause gehen können. (2)
(**Det är eftersom det ändå inte finns något mer att göra här, som du är välkommen att åka hem.*)

Båda två är intressant. (1) är ännu ett exempel till en "dass"-mening som kan översättas med "som". (2) är markerat som ogrammatiskt. Betrakta nu detta exempel:

Es ist da er grausam ist, dass ich ihn nicht mag. (?Det är eftersom han är grym som jag inte tycker om honom.*)

Följaktligen är detta exempel också ogrammatiskt, men det är nästan mening (3) i [Tyska utbrytningsexempel](#). Uppenbarligen fungerar det inte att utbryta kausala bisatser i denna konstellation, men det fungerar väl med prepositionen "wegen" + substantiv.

Diskussion

Språk är ett komplext ämne. Olika språk har saker gemensamt, men kan ändå skilja sig från varandra i större eller mindre utsträckning. Detta gör det svårt att förlita sig på sin språkkänsla som man har förvärvat på ett språk och som man försöker tillämpa på ett annat språk.

Det känns som om ämnet utbrytningskonstruktioner är prototypiskt för en sådan situation. I [Utbrytningar](#) blev det tydligt att det finns språkliga skillnader, till exempel de många olika sätten att konstruera utbrytningsmeningar på engelska eller den rigida regelbunden användning av utbrytning i vissa franska frågor. Relativa pronomen skiljer sig också avsevärt i detaljerna. Detta illustrerades i [Relativpronomen](#). Slutligen gav [Den Tyska "dass"-satsen](#) inblick i tyska "dass"-meningar och deras språkliga ursprung, liksom deras förhållande till utbrytningar.

Innebär detta att frågan slutligen får en tillfredsställande lösning? Inte helt och hållet. Men en hel del insikter har kommit fram under resans gång.

Källförteckning

1. Blühdorn, H. (2013). *Syntaktische Nebensatzklassen im Deutschen*. Deutsche Sprache, Zeitschrift für Theorie, Praxis und Dokumentation. Berlin. Erich Schmidt Verlag
2. Brandtler, J. (2017). *Utbrytningsformade frågor i svenska: Vad är det de betyder, och hur är det de används?* Svenskans beskrivning 36, Uppsala universitet, institut för nordiska språk, föredrag under konferensen 'Svenskas beskrivning 36', <https://www2.nordiska.uu.se/konferens/svebe36/sammandrag/brandtler/> [2025-05-12]
3. DeepL (2025). *DeepL Translate: The world's most accurate translator*. <https://www.deepl.com/en/translator#sv/de/Fast%20det%20var%20ju%20f%C3%B6r%20sin%20tillg%C3%A4nglighet%20som%20platsen%20hade%20valts>. [2025-05-11]
4. Destruel, E. (2013). *The French c'est-cleft: An empirical study on its meaning and use*. Opublicerad PHD-avhandling. <https://repositories.lib.utexas.edu/server/api/core/bitstreams/ea19f307-a328-49dd-bbeb-1a611e6564ab/content> [2025-05-12]
5. DuckDuckGO (2025). *Google Translate at DuckDuckGo*. <https://duckduckgo.com/?t=ffab&q=google+translate&ia=web> [2025-05-11]
6. Eckardt, R. (2022). *From Parataxis to Hypotaxis - (when) does it ever happen? Adverbial Clauses between Subordination and Coordination*, slides. <https://www.lukasz-jedrzejowski.eu/conferences/adverbial-clauses-2022-1/Eckardt.pdf> [2025-05-12]
7. Engdahl, E. (2009). *Språkkänsla*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok MMIX. Stockholm. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien
8. Lambrecht, K. (2001). *A framework for the analysis of cleft constructions*. Linguistics vol. 39(3), p. 463-516. Berlin. De Gruyter Brill
9. Linguee (2025). *Linguee Wörterbuch*. <https://www.linguee.de/deutsch-schwedisch/search?query=%22wegen+derer%22> [2025-05-11]
10. Mo, J. (2022). *Mittlandet*. 1 uppl. Kalmar. Romanus & Selling
11. Olesen, J. (2024). *When And How To Use Dass In German*. <https://www.olesentuition.co.uk/single-post/when-and-how-to-use-dass-in-german> [2025-05-12]
12. RedKid.Net (2024). *RedKid.Net - London Underground Sign Generator*. <http://www.redkid.net/generator/underground/> [2025-02-05]

13. Lövestam, S. (2022). *Snart är det du som är utbrytarkung!*, Språktidningen, <https://spraktidningen.se/kronikor/snart-ar-det-du-som-ar-utbrytarkung/> [2025-05-12]
14. Salmanova, S. (2024). *The Structural and Functional Analysis of Cleft Sentences in English Linguistics*. Global Spectrum of Research and Humanities 1(1), 46-54. Cardiff. The Global Spectrum Series
15. Talkpal AI (2025). *Das vs dass – att bryta ner tyska konjunktioner och artiklar*. <https://talkpal.ai/sv/vocabulary/das-vs-dass-att-bryta-ner-tyska-konjunktioner-och-artiklar/> [2025-5-12]
16. Tatoeba (2022). *German example sentence - Tatoeba*. <https://tatoeba.org/en/sentences/show/1839405> [2025-05-12]
17. Teleman, U.; Hellberg, S.; Andersson, E.; Holm, L. (1999). *Svenska akademiens grammatik*. 1 uppl. Stockholm. Svenska akademien
18. Tönnis, S.; Tonhauser, J. (2022) *German clefts address unexpected questions*. Semantics and Linguistic Theory (SALT) vol. 32, p. 661-684. Washington DC. Linguistic Society of America (LSA)
19. Tyskspråkiga Wikipedia (2025) *Relativpronomen*. <https://de.wikipedia.org/wiki/Relativpronomen> [2025-05-12]